

NASILJE U PORODICI NAD LGBTI OSOBAMA: ANALIZA STANJA I PREPORUKE

Sarajevski otvoreni centar

Bosna i Hercegovina

DALILA BAŠIĆ
AMINA DIZDAR

www.soc.ba
www.lgbti.ba

Sarajevo, oktobar 2018.
ISSN 2303-6079

SARDŽAJ

SAŽETAK	3
UVOD	4
NASILJE U PORODICI U BOSNI I HERCEGOVINI	6
PORODIČNO NASILJE NAD LGBTI OSOBAMA	9
PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR	
ZAŠTITE OD NASILJA U PORODICI	15
ZAKLJUČAK I PREPORUKE ZA DALJNJE DJELOVANJE	21
LITERATURA	24
O SARAJEVSKOM OTVORENOM CENTRU	26
O AUTORICAMA	27

Edicija *Human Rights Papers* Sarajevskog otvorenog centra

Broj publikacije: 39

Naslov: Nasilje u porodici nad LGBTI osobama:
analiza stanja i preporuke
Autorice: Dalila Bašić, Amina Dizdar
Lektura: Klaudija Mlakić Vuković
Prevod: Aida Spahić
Prelom: Dina Vilić
Izdavač: Sarajevski otvoreni centar
Za izdavača: Emina Bošnjak

Kingdom of the Netherlands

© Sarajevski otvoreni centar

Nekomercijalno umnožavanje, fotokopiranje ili bilo koji drugi oblik reprodukcije cijele publikacije ili njenih dijelova je poželjno, uz obavezno prethodno informisanje izdavača na e-mail: office@soc.ba.

Publikacija je izrađena u okviru projekta koji finansira MATRA program Ambasade Kraljevine Nizozemske u BiH. Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost izdavača i ni na koji način ne odražava stavove donatora.

SAŽETAK

LGBTI osobe su izložene konstantnoj diskriminaciji u svim oblastima života: sloboda okupljanja, zdravlje, obrazovanje, pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života, sport, itd. Naročit problem predstavlja nasilje, kako fizičko tako i psihičko, s kojim se suočavaju pripadnici_e ove populacije unutar svojih porodica. Cilj ove publikacije jeste analiza stanja zaštite LGBTI osoba od porodičnog nasilja. Kroz rad navodimo kojim vrstama nasilja su najčešće podvrgnute LGBTI osobe, te koji je procenat LGBTI osoba koje su doživjele nasilje unutar svojih porodica, ko su najčešći_e počinitelji_ce nasilja i kakve su posljedice za žrtve koje su pretrpjele nasilje. Izvršile smo i analize relevantnih dokumenata, a pored toga obavile smo i intervjue s predstavnicima_ama socijalnih službi, sigurnosnih agencija, centara za mentalno zdravlje i sigurne kuće u Kantonu Sarajevo. Izvršile smo i anketno ispitivanje LGBTI zajednice, te provele dva intervjua s osobama koje su bile žrtve porodičnog nasilja zbog svog rodnog identiteta i/ili seksualne orijentacije. Osvrnule smo se i na međunarodni i domaći institucionalni okvir u oblasti zaštite od nasilja u porodici, kroz koji se uočava nedostatak adekvatnih mehanizama za zaštitu LGBTI djece od nasilja koje najčešće vrše roditelji ili braća i sestre. Na kraju publikacije navodimo nekoliko preporuka koje je neophodno implementirati kako bi se poboljšao stepen zaštite LGBTI žrtava od porodičnog nasilja i suzbila diskriminacija zbog seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta.

UVOD

Nasilje nad LGBTI osobama obuhvaća razne oblike homofobnog, bifobnog i transfobnog ponašanja koji imaju za cilj ili posljedicu poniziti i povrijediti integritet, zdravlje i sigurnost osoba koje se identificiraju kao lezbejke, gej, biseksualne, transrodne, interspolne osobe (LGBTI), uključujući i osobe koje nisu LGBTI, a koje nasilnici_e tako percipiraju. Budući da živimo u društvu koje vrlo teško prihvata različitosti i odstupanje od tradicionalnih hetero i cisnormativnosti, napadi usmjereni na ovu populaciju izuzetno su česti, a nerijetko su počinitelji_ce članovi_ice najuže porodice. Ovaj oblik nasilja često ima devastirajuće posljedice po mentalno zdravlje i sveopću dobrobit žrtve. Porodica koja je jedan od osnovnih stubova podrške i prihvatanja postaje okruženje u kojem osoba doživljava bol, patnju i odbijanje. Posljedice toga su brojne, a nerijetko se dešava da LGBTI osobe zbog izbjegavanja takve patnje biraju da život provode skrivajući svoj rodni identitet, seksualnu orijentaciju i/ili spolne karakteristike. Nažalost, i pored brojnih napora da se ovaj problem iskorijeni generalno u društvu, porodično nasilje je vrlo teško identificirati i najčešće ostaje neprijavljeno nadležnim institucijama.

U aprilu ove godine Sarajevski otvoreni centar (SOC) je objavio Rozi izvještaj 2018 kao rezultat rada na ljudskim pravima LGBTI osoba u okviru različitih projekata. Prema izvještaju, tokom 2017. godine dokumentovano je 11 slučajeva nasilja u porodici¹ prema LGBTI osobama, što je gotovo 5% od ukupnog broja krivičnih djela počinjenih protiv braka, porodice i mladeži zabilježenih u Kantonu Sarajevo (KS) za istu godinu². Nadalje, trećina svih slučajeva nasilja nad LGBTI osobama od januara do decembra 2017. godine koje je dokumentovao SOC predstavljaju nasilje u porodici. Ovi procenti nisu uopće zanemarivi ukoliko se uzme u obzir broj LGBTI osoba naspram cjelokupne populacije. Meta-analiza demografskih studija pokazala je da procenat odraslih osoba koje se identificiraju kao LGBTI iznosi od 2.2 do 4% ukupne populacije³. Počinjena djela nasilja su varirala od prijetnji i ucjena, bespravnog oduzimanja slobode i zabrana kretanja, nanošenja tjelesnih ozljeda, do prisilnog liječenja. Počinitelji_ce u ovim slučajevima većinom su bili_e roditelji ili braća i sestre, uz saučesništvo šire porodice. Zabrinjava

¹ Rozi izvještaj 2018, Sarajevski otvoreni centar.

² Izvještaj o radu Uprave policije MUP-a Kantona Sarajevo za 2017. godinu.

³ LGBT Demographics: Comparisons among population-based surveys: <http://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/lgbt-demogs-sep-2014.pdf>

činjenica da postojeći sigurnosni i pravosudni sistem često ima zakašnjelu i/ili neadekvatnu reakciju na ovu problematiku, a preventivne aktivnosti u ovom segmentu gotovo da i ne postoje ili su nedostatne.

Ono na što ćemo se mi fokusirati u ovom izvještaju je problem nasilja u porodici, s posebnim fokusom na nasilje motivirano seksualnom orijentacijom i/ili rodnim identitetom članova_ica porodice. Ovaj policy paper predstavlja rezultate kvalitativne analize postojećih zakona, protokola, istraživanja, programa i praksi na temu nasilja u porodici nad LGBTI osobama, s posebnim osvrtom na trenutno stanje u KS-u.

Pored relevantnih dokumenata i informacija, analiza uključuje intervjue s predstavnicima_ama socijalnih službi, sigurnosnih agencija, centara za mentalno zdravlje i sigurne kuće u Kantonu Sarajevo, odnosno onih institucija koje su radile na slučajevima nasilja nad LGBTI osobama u porodicama i s kojima je Sarajevski otvoreni centar već sarađivao. Ispitivanje je provedeno u toku juna i jula 2018. godine. Uradile smo osam polustrukturiranih intervjua s profesionalcima_kama iz različitih javnih službi. Uzorak je bio prigodan. S obzirom na to da ne postoji zvanična statistika, niti registar broja slučajeva nasilja u porodici nad LGBTI osobama, odlučile smo se da uradimo anketno ispitivanje u LGBTI zajednici u BiH. Kreirale smo online upitnik, te ga distribuirale kroz e-mail liste i socijalne mreže SOC-a. Također smo provele dva dubinska intervjua s osobama koje su preživjele porodično nasilje zbog svog rodnog identiteta i/ili seksualne orijentacije.

Ovom analizom želimo svakako stvoriti jasniji pregled trenutačne situacije s ciljem da prikupljeni podaci, iskustva i preporuke, koje se nalaze u policy paperu, pomognu relevantnim akterima_kama da unaprijede postojeće mehanizme zaštite i prevencije nasilja u porodici, s posebnim fokusom na pogođene LGBTI osobe.

NASILJE U PORODICI U BOSNI I HERCEGOVINI

Danas je vrlo teško definirati porodicu zbog različitih tipova porodica koji se pojavljuju u društvu s obzirom na sve veću liberalizacije društva i porodičnih odnosa (Raboteg-Šarić i sar., 2003). Klasične definicije porodice koje uzimaju brak i krvno srodstvo kao njezina bitna obilježja više ne pokrivaju sve tipove. Maleš (2012) pravi razliku između tradicionalnih i netradicionalnih porodica, i to više u organizacionom smislu porodice i ulogama pojedinih članova_ica nego u samoj dinamici i porodičnim odnosima. Svaka porodica ima vlastitu dinamiku i način funkcioniranja. Obrasci ponašanja u porodici često znaju biti i disfunkcionalni i usporiti napredak pojedinih njenih članova_ica.

Porodično nasilje je svakako najteža takva pojava, koja seže daleko u prošlost, a u mnogim kulturama je nažalost i dalje socijalno prihvatljivo. Patrijarhalna društva vrednovala su žene i djecu kao niža bića, te je nasilje nad njima bilo opravdano. Donedavno se porodično nasilje smatralo privatnim problemom njenih članova_ica. No, uzimajući u obzir posljedice te normu ljudskih prava, na fenomen porodičnog nasilja ne smijemo gledati kao na privatni problem (Zloković, 2009). Dakle, porodično nasilje nije pojava novog vremena, već se tek odnedavno posmatra kao društveni problem (Ajduković, 2000).

Najšira definicija nasilja obuhvatala bi bilo koji postupak kojim pojedinci_ke i/ili grupa želi namjerno povrijediti drugog_u pojedinca_ku i/ili grupu. Vrlo bitna odlika ove definicije jeste namjera da se izazove emocionalna i/ili fizička bol kod žrtve. Nasilje podrazumijeva svaki čin protiv volje pojedinca_ke koji ugrožava lični integritet bilo da se radi o fizičkom, psihičkom, seksualnom ili ekonomskom nasilju. U osnovu razlikujemo dva tipa agresivnog ponašanja, reaktivni i instrumentalni. Reaktivni tip agresije predstavlja rezultat fizičke ili psihičke kazne koja je više svrha nego sredstvo. Instrumentalni tip uključuje namjeru da se zada bol ili povreda pri čemu je osoba svjesna da agresivnim ponašanjem postiže određeni cilj (Radenović, 2012).

Nasilje u porodici je kršenje ljudskih prava i zato međunarodni standardi za zaštitu ljudskih prava obavezuju države da poduzmu adekvatne mjere koje će osigurati odgovornost počinitelja_ica i zaštitu žrtve. Uspješnost Bosne i Hercegovine u radu i rasvjetljavanju ovakvih slučajeva i dalje je upitna, te

sa sigurnošću možemo tvrditi da u ovoj oblasti postoji još mnogo prostora za unapređivanje mjera i postupaka. To potvrđuje i studija OSCE-a rađena 2009. godine u BiH kojom je ispitivana primjena zakona o zaštiti od nasilja u porodici u praksi nadležnih institucija⁴. Naime, nakon intervjua sa 75 ispitanika_ica iz policije, centara za socijalni rad i pravosuđa zaključeno je da većina njih nije prošla odgovarajuću edukaciju o prirodi i specifičnostima nasilja u porodici, tako da oni_e ne mogu provedbu zakona staviti u odgovarajući kontekst. Veliki broj ispitanika_ica u nadležnim tijelima nije bio upoznat s osnovnim odredbama zakona o zaštiti od nasilja u porodici i pratećim pravilnicima. Danas je situacija nešto drugačija i to nerijetko zahvaljujući angažmanu nevladinog sektora – njega su intervjuisani_e predstavnici_e policije i centara za socijalni rad identificirali_e kao osnovni izvor za dodatnu edukaciju u ovom polju. Nažalost, slab kadrovski kapacitet i obimna birokratska procedura, te nejasna raspodjela odgovornosti i dalje su identificirani kao osnovne zapreke za adekvatnu primjenu protokola i procedura u praksi.

Dodatna edukacija se većinom svela na rad nevladinih organizacija i većinom je vezana za određeni period i projektna sredstva. Nama treba stalna edukacija da bismo mogli napredovati, ne smije se ovako važan problem staviti u ruke pojedinca i njegove želje da uči ili ne.

Stariji policajac II PU – PS Novo Sarajevo⁵

Sama definicija nasilja u porodici varira u zavisnosti od polja u kojem se obrađuje, državnog i kulturološkog usmjerenja te naposljetku i od samih stručnjaka_inja koji_e obrađuju problematiku. Međutim, često se prilikom definiranja nasilja zanemaruju rodna uvjetovanost, perspektiva i širi kontekst u kojem se nasilje odvija (Mamula, 2004). U istraživanjima i u praksi se rijetko koriste standardizirane definicije nasilja. Pri tome se definicije razlikuju zavisno od konteksta u kojem se fenomen razmatra, a danas su prisutne tri prevladavajuće perspektive. Zdravstveni pristup se odnosi na medicinska obilježja događaja te klinički opis posljedica pri čemu se koristi Međunarodna klasifikacija bolesti. Pravosudni pristup usmjerava se na prepoznavanje kaznenih postupaka te kažnjavanje počinitelja_ica. Ovdje se velika važnost pridaje pravnim dokazima te je fokus na činjenicama. Socijalni pristup uzima u obzir okolnosti i posljedice nasilja te na taj način nastoji

⁴ Nasilje u porodici – odgovor nadležnih institucija i zaštita žrtava u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj, 2009., OSCE misija za BiH.

⁵ Razgovor je vođen u Sarajevu 9. 7. 2018. godine.

pružiti adekvatnu pomoć žrtvi. Ovaj pristup dublje razmatra dinamiku nasilnih događaja, uzroke, posljedice te širi kontekst kako bi se radilo na prevenciji. Pećnik (Pećnik, 2006; prema Rajter, 2013) u ovu klasifikaciju uvodi i subjektivni pristup, a odnosi se na iskaz žrtve.

Međunarodno priznata definicija nasilja

U ovom paperu koristit ćemo se međunarodno priznatom definicijom nasilja u porodici Vijeća Europe, koja nasilje u porodici definiše kao svaki čin fizičkog, seksualnog, psihološkog ili ekonomskog nasilja koji, bilo u domu ili na javnom mjestu, počinio osoba koja je član_ica porodice ili osoba koja je intimni_a partner_ka, braćni_a partner_ka ili bivši_a partner_ka, bez obzira na to da li žive zajedno.

PORODIČNO NASILJE NAD LGBTI OSOBAMA

Iako generalno javni diskurs osuđuje nasilje te se samo nasilje smatra negativnom pojavom u društvu, čini se da je govor mržnje, kao i izazivanje, raspirivanje i širenje mržnje u Bosni i Hercegovini (BiH) sveprisutno i ima rastući trend posljednjih godina, kako u stvarnom tako i u virtuelnom svijetu.⁶ Nerijetko je meta takvih narativa upravo LGBTI zajednica. Svakodnevno možemo naići na osude ove zajednice u javnom diskursu, pri čemu nažalost veliki broj naših sugrađana_ki prešutno ili javno odobrava homofobne i transfobne izjave i diskriminaciju. Logično je da ovakva društvena klima pogoduje i većem nasilju nad LGBTI osobama, ne samo generalno u društvu nego i u samoj porodici.

Mlade LGBTI osobe prolaze jednak stres i tjeskobu koju prolaze sve mlade osobe kao dio odrastanja. Bitna je razlika da u isto vrijeme LGBTI osobe moraju prihvatiti i nositi se s identitetom zbog kojeg će biti stigmatizirane i to obično bez potpore roditelja koji često sami postaju „neprijatelji“. Upravo tamo gdje je svima najvažnija podrška, ova populacija se suočava s dodatnim etiketiranjem i diskriminacijom. S ciljem da predstavimo vlastite priče osoba koje su pretrpjele nasilje i da time skrenemo pažnju na ovaj problem, uradile smo dubinske intervjuje. U nastavku možete pročitati studiju slučaja osobe koja je bila voljna s nama da razgovara i podijeli svoju priču:

Nasilje u mojoj porodici počelo je rano, zapravo je uvijek bilo tu. Moj otac je prvo tukao i maltretirao moju mamu, a potom i mene i moju braću i sestre. Odrasla sam na selu, kao prvi sin moje majke i oca. Kasnije su dobili još petoro djece. Od svojih prvih sjećanja pa do sada sam znala da nisam kao drugi dječaci ili moja braća. Uvijek su mi više sjedali ženski poslovi, ali sam i kao svaki drugi dječak koji odrasta na selu radila i sve muške poslove. Mom ocu to nije bilo dovoljno. Mada sada mislim da bi on uvijek našao razlog zbog čega nisam dovoljno dobra. Nikada nismo imali blizak odnos. Odrastanje u porodici u kojoj je otac nasilan, a biti drugačiji nije nimalo lako. Tukao je on sve nas, ali je nakon što sam ušla u pubertet njegov fokus prešao sa majke na mene. Moj put otkrivanja mog pravog identiteta bio je vrlo težak. Ne

⁶ Vijeće za štampu BiH: Eskalirao govor mržnje u medijima, 21. 6. 2018. godine; dostupno na: <https://jajce-online.com/2018/06/21/vijece-za-stampu-bih-eskalirao-govor-mrznje-u-medijima/>

želi niko da bude drugačiji, ali ne možeš iz svoje kože. Kako sam odrastala, to je moj identitet postajao sve očigledniji i meni i ukućanima i selu. Mom ocu se to nije nimalo svidjelo. Nisam jednostavno sin kojeg želi imati. Tada sam mislila da sam gej muškarac, ali o tome nikada nisam pričala sa svojoj porodicom. Autovanje u mom slučaju nije bila moja odluka, nego je nastalo kao odgovor na konstantne šamare, šake i mahanje noža ispred moje glave sa prijetnjom da će me zaklati ako mu ne kažem da li sam peder. Tada me je strašno pretukao i izbacio iz kuće. Sjećam se, bila je zima i imala sam 18 godina. Nisam imala posao i nisam imala ni tetku, tetka, nanu, djeda, prijatelja ili prijateljicu koji_a bi me primio_la kod sebe. Jedina osoba koja mi je izašla u susret je bila gazdarica stana koji sam uspjela da iznajmim sa zadnjih 100 KM koje sam tada uštedila. Uštedila baš za ovakve prilike. Nakon mjesec dana sam se vratila u istu kuću. Iskreno, to je kao noćna mora koju svake noći iznova sanjaš. Sa 20 me je ponovo istjerao, ali ovaj put se nisam vratila. Odlučila sam se da to nije život koji mogu da vodim. Fizička bol nikada ne može nadmašiti nivo emocionalne koju sam osjećala. Doveo me je do momenta da i sama vjerujem da sam bolesna. Ubio je sve u meni i svaki trun poštovanja koje sam imala prema njemu i prema sebi. Otišla sam u centar za socijalni rad i oni su me saslušali, ali nisu znali kako da mi pomognu. Poslije sam otišla u centar za mentalno zdravlje i to me je promijenilo. I psihijatrica i psihologinja koje su radile sa mnom su mi rekle da nisam bolesna, ali da sam traumatizirana. Moje samopouzdanje i samovrednovanje je bilo totalno na dnu. Psihologinja mi je pomogla da radim na svom samopouzdanju. Našla sam posao i počela da živim novi život. Sa svojom porodicom gotovo i da nemam kontakta, a trenutno ga i ne želim. Teško mi je se prisjećati na taj period, ali znam da me je to učinilo ovim što jesam danas. Nedavno su medicinski nalazi, koje sam radila zbog bolova u stomaku, pokazali da sam interspolna osoba, te da posjedujem jajnike i matericu, a vanjske spolne organe tipične za muškarce. Moji roditelji to nikada nisu preispitali.

Andrea, 26 godina⁷

⁷ Razgovor je vođen 13. 8. 2018. godine.

je već imala. Nasilje u porodici generalni je problem društva o kojem se teško mogu dobiti statistički valjani podaci. Zaista je česta pojava da se nasilje ove vrste ne prijavljuje i skriva iz brojnih razloga, a nerijetko i zbog ucjena i zastrašivanja žrtve. Posljedica toga je da se veliki procenat ovakvih krivičnih djela nikada ne pojavljuje u javnoj statistici, što stvara iskrivljenu sliku o ozbiljnosti ove problematike. Kada su u pitanju LGBTI osobe, čini se da je ova *crna brojka*⁸ daleko veća nego što možemo pretpostaviti. Jedan od razloga je i činjenica da javna statistika policijskih i socijalnih službi ne vodi posebne evidencije slučajeva nasilja u porodici nad LGBTI osobama. Nadalje, nekada se ovakvi slučajevi nasilja bilježe kao krivična djela počinjena iz mržnje, a nekada kao kazneno djelo protiv braka, porodice ili maloljetnika_ice. Otežava također i činjenica da mnoge LGBTI osobe u našem društvu moraju da skrivaju svoju stvarnu seksualnu orijentaciju i rodni identitet. Neinformiranost, nerazumijevanje i predrasude unutar porodice primoravaju LGBTI osobe na skrivanje svojeg identiteta i život u konstantnom strahu i laži. Onemogućenost slobodnog i iskrenog izražavanja identiteta uzrok je brojnih poteškoća za pojedinca_ku unutar porodice. Ovo ne dovodi samo do disfunkcionalnih odnosa i komunikacije unutar porodice, već sprečava ostvarivanje kvalitetnih veza i odnosa u svim segmentima života, te nerijetko nosi za sobom i razvoj psiho-emotivne tjeskobe. U netolerantnom društvu kakvo je bosanskohercegovačko, ovaj se problem često ignorira, ne prepoznaje i ne adresira, što dodatno podupire stigmatizaciju i nevidljivost ove populacije.

Sistemska istraživanja ekskluzivno ove problematike u BiH ne postoje, te se prikazani slučajevi prije svega zasnivaju na individualnim iskazima profesionalaca_ki i LGBTI osoba koje su doživjele nasilje u porodici. S ciljem da dobijemo generalni uvid u položaj žrtava ovakvog nasilja, provele smo i online anketno ispitivanje među LGBTI osobama.

U istraživanju su učestvovala 52 osobe, od 12 do 50 godina starosti. Najveći procenat, 30.8% ispitanih, prema spolu, seksualnoj orijentaciji, rodnom identitetu, spolnim karakteristikama identificira se kao lezbejka. Kao gej muškarac identificira se 21.2%, a isti procenat je biseksualnih žena. Više od polovine ispitanika_ca, 57.7% živi u glavnom gradu, nešto manji procenat je iz nekog drugog grada u BiH, a 11.6% ispitanika_ca živi u ruralnom ili prigradskom

⁸ Odnosi se na broj onih slučajeva koji nikada nisu prijavljeni i/ili zabilježeni u javnim službama.

mjestu. Veliki procenat, odnosno 76.5% ispitanih osoba je visoke ili više stručne spreme. Na osnovu ovih socio-demografskih podataka možemo zaključiti da uzorak nije reprezentativan, ali ipak pruža određeni uvid u problematiku.

Najvažniji podatak ovog istraživanja je činjenica da je 26.9% ispitanika_ca izjavilo da je u nekom trenutku svog života iskusilo nasilje u porodici zbog svoje seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili spolnih karakteristika. Nasilje u porodici je iskusilo 19.2% ispitanih, ali pri tome nisu sigurni_e da li je ono bilo motivirano netrpeljivošću zbog njihove seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili spolnih karakteristika. Mnogi_e su dali_e iskaze da nisu sigurni_e u razloge jer se nikada nisu outovali_e članovima_icama porodice.

- *Bilo je problema jer sam za njih bila drugačija, to se osjećalo u zraku, ali im nisam nikada priznala.*
- *Nasilje koje sam iskusila jeste jednim dijelom bilo motivirano mojom rodnom prezentacijom, ali to nije bio primarni i svjesni razlog počinitelja nasilja.*
- *Nisam siguran_a da je to razlog jer nisam siguran_a da je moja porodica svjesna moje seksualne orijentacije.*

Ove brojke su naročito zabrinjavajuće ako uzmemo u obzir da je i u ovom malom uzorku gotovo svaka druga osoba doživjela neki oblik nasilja u porodici. U skladu sa studijama o nasilju u porodici nad LGBTI osobama u drugim državama (D'Augelli i Grossman, 2001, Herek i sar., 1999) i ovo istraživanje je pokazalo da se najčešće događaju verbalni oblici nasilja poput uvreda ili psovki te prijetnji fizičkim nasiljem, dok se rjeđe događaju fizički napadi. U ovom istraživanju je deset ispitanika_ca doživjelo emocionalno nasilje, devet verbalno, osam fizičko i osam zanemarivanje i odbacivanje porodice. Bitno je napomenuti da jedna manifestacija nasilja često dolazi u kombinaciji s drugom, te je nemoguće govoriti o fizičkom nasilju koje ne prati verbalno i emocionalno u određenom smislu. Psihološko nasilje je najčešće prikriveno, nevidljivo, i uglavnom se radi o dugotrajnom procesu. Temelji se na raznim oblicima verbalne agresije, kojom se kroz kontrolu, prinudu, poniženje, izazivanje straha, manipulaciju i vrijeđanje narušava, odnosno ugrožava lični integritet. Posljedice ovakvog ponašanja su dalekosežne, te identificiranje ove vrste nasilja koje se često zanemaruje zahtijeva posebnu pažnju. Iako je uvriježeno mišljenje da su fizičke ozljede jedini validan dokaz na sudu,

psihološko nasilje je također dokazivo. Za potrebe utvrđivanja postojanja psihološkog nasilja sudu su na raspolaganju: iskaz oštećene osobe, iskaz svjedoka i psihijatrijsko vještačenje – nalaz vještaka_inje.

Nalazi mogu biti predstavljeni kao dokazi kroz vještačenje. Nadalje, iskustva udruženja u BiH koja se bave pravima LGBTI osoba vrlo često pokazuju da slučajevi emocionalnog nasilja i napadi članova_ica porodice na LGBTI osobe imaju za cilj kažnjavanje ili *ispravljanje* njihove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta što može imati zastrašujuće posljedice.

Odrastao sam u sasvim „normalnoj“ porodici. Majka, otac i dvoje djece, jedno muško i jedno žensko. Moji roditelji nisu nasilni ljudi, nisu ni neobrazovani, ali ono što jesu je tradicionalni i konzervativni. Mi smo oduvijek živjeli po standardima. Pratili su se vjerski praznici i obredi, redovno se išlo u džamiju. Bilo je sasvim „nemoguće“ da u takvoj porodici sin bude gej. To je bilo nešto što je došlo sa zapada i djeca danas svašta vide na TV-u i internetu. Kada sam imao 16 godina, moj komšija me je vidio u malom zabačenom dvorištu bivšeg vrtića da se ljubim sa muškarcem. Mislim da nas je pratio, jer ga ja nisam primijetio. Rekao je mojoj mami, vjerovatno ocu nije smio. Nije ni mama smjela i nismo mu nikada rekli. Iako sam poricao, ona je znala da je istina. I sada zna. Samo o tome ne pričamo, otkad sam se „izliječio“. Pristao sam da idem jednom hodži, išli smo više puta. Uglavnom se liječenje zasnivalo na tome da ja ležim, a on uči Kuran i posmatra moje reakcije. Lagao bih kada bih rekao da sam bio jako uzbuđen i sve je nekako mistično, prosto te izazove da pokažeš neke emocije. Ja sam plakao, ni sada nisam siguran zašto. Sjećam se da to ljeto nisam nikako izlazio iz kuće, a i nad TV-om i internetom je bila zabrana. Tada mi je to bilo strašno, sad već nije. Moja mama kaže da je u njenoj porodici uvijek bio taj neki „čudni“ rođak, sa kojim je većina prekinula kontakt. „On je umro sam, kao pašče, nećeš valjda i ti tako, nađi sebi neku djevojku“, često mi to govori. Možda je i strah od toga da me napusti razlog zašto joj nikada nisam rekao da mi hodža nije pomogao. Da sam se zaljubio. Nisam im nikad ni spomenuo dečka sa kojim sam više od tri godine i kojeg volim. Odlučio sam da je tako lakše. Njima. A volim ih, jer i oni vole mene. Eto samo ne vole taj jedan dio mene.

Muamer, 31 godina⁹

⁹ Razgovor je vođen 20. 7. 2018. godine u Sarajevu.

Pored prisilnog liječenja, LGBTI osobe bivaju često odbačene ili izbačene na ulicu. Finansijska ovisnost je izuzetno čest razlog zbog kojeg LGBTI osobe pristaju da žive skrivajući svoj identitet, kao i da izbjegavaju prijaviti nasilje nadležnim službama. Također, mnogi roditelji i članovi ce porodice nastoje zadržati ovu „tajnu“ unutar porodice. I sami roditelji prolaze kroz određeni šok po saznanju o seksualnoj orijentaciji, rodnom identitetu i/ili spolnim karakteristikama svoje djece. Taj šok često dovodi do toga da reaguju na neprirodan način. Roditelji/podrođica nemaju podršku okoline te i sami strahuju od svog coming outa drugima. Stoga ne iznenađuje činjenica da su i u našem uzorku najčešći počinitelji ce nasilja nad LGBTI osobama u porodici majke i očevi. U 71.4% slučajeva to je bila majka, a u 42.9% otac. U dva slućaja počinitelji ce nasilja su partner_ka LGBTI osobe. Partnersko nasilje je posebna problematika o kojoj se vrlo malo razgovara i unutar LGBTI zajednice. Nasilje u porodici nije prijavilo 78.6% ispitanika_ca. U samo tri slućaja nasilje je prijavljeno, i to u dva slućaja policiji, u jednom centru za socijalni rad. Vrlo je bitno raditi i dalje na tome da se LGBTI osobe osjećaju slobodno da se obrate nadležnim institucijama. Negativna iskustva u prošlosti i česte osude čak i profesionalaca_ki dovode do toga da LGBTI osobe nemaju povjerenje da će nadležne institucije raditi na rješavanju njihovih problema.

Alarmirajuće je da postojećí sistem za borbu protiv nasilja u porodici nije spreman reagovati na ovakve slućajeve, te da, pored organizacija civilnog društva koje su spremne u sigurne kuće primiti lezbejke, ne postoji osiguran smještađ za gej muškarce i transrodne osobe žrtve nasilja u porodici. Neophodno je sistematski pristupiti rješavanju ovog problema koji, zbog ranjivosti žrtava, može voditi ka beskućništvu mladih lezbejki, gej, biseksualnih, transrodnih i interspolnih (LGBTI) osoba.¹⁰

Svaka osoba, bez obzira na svoju seksualnu orijentaciju i/ili rodni identitet, mora imati pravo na dom, roditeljsku podršku, slobodu izražavanja i kretanja. Nemogućnost ili odsutnost roditeljske zaštite djece od izloženosti nasilju zbog njihovog seksualnog/rodnog identiteta/spolnih karakteristika je vjerovatno najokrutniji oblik kršenja njihovih prava.

¹⁰ Rozi izvještaj 2018, Sarajevski otvoreni centar.

PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR ZAŠTITE OD NASILJA U PORODICI

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima i Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama su dva temeljna akta na kojima treba počivati svaki međunarodni dokument i nacionalni zakoni, jer garantuju brojne slobode svim licima bez obzira na spol, rasu, naciju, vjeru i druge različitosti. Ove dvije konvencije su predstavljale polazne tačke za donošenje novih akata kojima je detaljnije uređen cijeli spektar ljudskih prava u BiH. Međunarodno pravo prepoznaje nasilje u porodici kao ozbiljno kršenje ljudskih prava, a to potvrđuje i Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Cilj Konvencije je zaštititi žene od svih oblika nasilja, te spriječiti, progoniti i ukloniti nasilje nad ženama i nasilje u porodici, kao i izraditi sveobuhvatni zakonski okvir i politike za zaštitu i pružanje pomoći svim žrtvama nasilja u porodici.

Najranjivija društvena kategorija su svakako djeca, te se njihova ljudska prava dodatno uređuju Konvencijom o pravima djeteta. Države potpisnice se obavezuju da će poštivati sva prava navedena u Konvenciji i pružiti adekvatnu pravnu zaštitu svakom djetetu u svojoj jurisdikciji. To podrazumijeva i zaštitu od svih oblika diskriminacije, što indirektno znači i zaštitu od diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i/ili spolnih karakteristika.

Član 2. Ustava Bosne i Hercegovine garantuje svim licima, koji žive na teritoriji Bosne i Hercegovine, slobodno uživanje prava predviđenih Ustavom, bez diskriminacije po bilo kom osnovu. Seksualna orijentacija i rodni identitet nisu svrstani u listu osnova navedenih u Ustavu, već se podvode pod „drugi status“, dok ih Zakon o zabrani diskriminacije predviđa kao osnove za zabranu diskriminacije. Zakon o zabrani diskriminacije nalaže i usklađivanje ostalih zakona, pravilnika, statuta i drugih akata s ovim zakonom, jer će se u suprotnom proglasiti nevažećim. Međutim, osim Zakon o ravnopravnosti spolova, nijedan drugi zakon ne predviđa seksualnu orijentaciju ili rodni identitet kao osnov za zabranu diskriminacije.

Navedene izmjene je naročito potrebno izvršiti u zakonima o zaštiti od nasilja u porodici, jer poseban problem predstavlja položaj LGBTI osoba u

njihovim porodicama. Osim što su izložene diskriminaciji, često su i žrtve nasilja, ucjene, bespravnog oduzimanja slobode ili prisilnog liječenja, a ulogu počinitelja_ica preuzimaju roditelji, braća ili sestre. Zbog toga veliki broj LGBTI osoba živi u strahu, birajući da svoju seksualnu orijentaciju ili rodni identitet drže u tajnosti, a često i napuštaju porodice uslijed pretrpljenog porodičnog nasilja. Žrtve se najčešće odlučuju za napuštanje doma i porodice ili ne prijavljuju nasilje zbog straha od izbacivanja iz kuće. Jedan od glavnih uzroka ovakvog stanja jeste nepostojanje adekvatne pravne regulacije kojom bi se zaštitile LGBTI osobe od nasilja u porodici. Tako član 6, stav 4 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH predviđa obavezu članova_ica porodice da se suzdržavaju od povrede fizičkog ili psihičkog integriteta drugog_e člana_ice porodice i diskriminacije na osnovu spola i uzrasta te od stavljanja u stanje potčinjenosti prema bilo kom osnovu. Dakle, Zakon ne navodi seksualnu orijentaciju, rodni identitet i/ili spolne karakteristike kao osnov za zabranu diskriminacije i nasilja u porodici. Odredbe zakona RS-a i zakona Brčko distrikta BiH na sličan način uređuju ovu materiju, također ne navodeći seksualnu orijentaciju i rodni identitet kao osnov za zaštitu od nasilja u porodici. Zakoni entiteta i Brčko distrikta BiH obvezuju zdravstvene i socijalne radnike_ce, članove_ice porodice, građane_ke i sve ostale subjekte na prijavljivanje nasilja u porodici odmah po saznanju o učinjenom nasilju. U slučaju neprijavlivanja, zakoni predviđaju i novčane kazne od 100 KM do 3000 KM, u zavisnosti od toga da li je nasilje propustilo prijaviti službeno lice ili građani_ke i članovi_ice porodice, te da li je dijete žrtva nasilja. U zakonu RS-a predviđena minimalna kazna je 300 KM, ukoliko nasilje ne prijavi član_ica porodice, a ukoliko nasilje ne prijave zaposlenici_e zdravstvenih, socijalnih ili obrazovnih ustanova, predviđa se kazna od 1000 KM do 3000 KM. U Brčko distriktu BiH se predviđaju manje novčane kazne za službene osobe koje su dužne prijaviti slučajeve nasilja u porodici, a propustile su to učiniti: minimalna kazna je 500 KM, a maksimalna 1000 KM. Međutim, novčane kazne za članove_ice porodice u slučaju neprijavlivanja nasilja predviđaju se samo ako je žrtva nasilja dijete, odnosno može se izreći kazna od 300 KM do 900 KM. Postoji potreba za izmjenama ovih zakona, naročito zakona za Federaciju BiH, jer su njime predviđene samo zaštitne mjere poput zabrane približavanja žrtvi nasilja, zabrane uznemiravanja i uhođenja osobe izložene nasilju, i slično, a kaznene odredbe sadrže sankcije u vidu novčanih kazni isključivo za lica koja propuste prijaviti nasilje. Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske i Brčko distrikta BiH propisuju interval

novčanih kazni za počinitelje_ice nasilja, no tretiranje ovakvih djela kao prekršaja predstavlja veliki nedostatak. Krivični zakoni entiteta i Brčko distrikta BiH također reguliraju materiju nasilja u porodici. Član 222. Krivičnog zakona FBiH predviđa novčanu kaznu ili kaznu zatvora do jedne godine za lica koja nasiljem, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožavaju mir, tjelesnu cjelovitost ili psihičko zdravlje člana_ice svoje porodice, a ukoliko je ovo djelo učinjeno protiv člana_ice porodice s kojim_om živi u zajedničkom domaćinstvu, predviđa se kazna zatvora do tri godine. Slične odredbe sadrže i krivični zakoni BD-a BiH i RS-a. No, zakoni o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, RS-a i BD-a BiH, kao *lex specialis*, imaju prioritet nad krivičnim zakonima, pa će u praksi uvijek prvo doći do pokretanja prekršajnog postupka i primjene odredaba zakona o zaštiti od nasilja u porodici i zakona o prekršajima. Prekršajni postupak u pravilu traje kraće od krivičnog postupka, te će se žrtve, ukoliko se odluče na prijavljivanje nasilja, najčešće odlučiti i za prekršajni postupak, a time se isključuje mogućnost izricanja krivične sankcije za počinitelje_ice nasilja. Činjenica da krivični zakoni reguliraju nasilje u porodici kao krivično djelo i predviđaju kazne zatvora u praksi ne znači mnogo jer obično žrtva mora pretrpjeti ozbiljne tjelesne posljedice da bi mogla pokrenuti krivični postupak.

Slična situacija je zastupljena i u zemljama regiona. Zakon o sprečavanju nasilja u porodici Republike Srbije propisuje hitne mjere koje se izriču izvršitelju_ici nasilja, poput zabrane prilaza žrtvi nasilja, a kaznu zatvora predviđa samo u slučaju da učinitelj_ica postupi suprotno izrečenim mjerama. Dakle, učinitelj_ica može biti kažnjen_a tek nakon što je nasilje izvršeno i kada ono jasno predstavlja krivično djelo. Crna Gora u svom Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici predviđa i novčane kazne i kaznu zatvora za izvršitelje_ice nasilja u porodici, kao i za lica koja su po zakonu dužna prijaviti nasilje. Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji Republike Hrvatske sadrži nešto detaljnije prekršajne odredbe, propisujući u članu 22. novčane kazne za učinitelje_ice, kao i kaznu zatvora. Nijedan od navedenih zakona ne predstavlja adekvatan zakonski okvir za zaštitu žrtava nasilja uopće, a naročito lica koja su žrtve nasilje zbog svoje seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. LGBTI osobe predstavljaju naročito ranjivu kategoriju, stoga bi se trebao izvršiti pritisak na zakonodavce_ke da izvrše potrebne izmjene i dopune postojećih zakona kako bi se na taj način izvršilo usklađivanje svih zakona sa Zakonom o zabrani diskriminacije.

ILGA-Europe je 2013. godine sastavila izvještaj o zločinu iz mržnje i nasilju nad LGBTI osobama. Izvještaj je obuhvatio i neke zemlje Balkana, pa je tako u Albaniji od deset dokumentovanih slučajeva nasilja tri zabilježeno u porodicama, u Srbiji jedan od četiri, a u Makedoniji jedan od šest.¹¹ Istraživanjem je obuhvaćena i Bosna i Hercegovina, navodeći tri primjera nasilja nad LGBTI populacijom. Ovo naravno ne znači da je situacija u BiH povoljna za LGBTI osobe, naprotiv, veliki broj LGBTI osoba ne želi da se outuje zbog straha da će pretrpjeti nasilje, izgubiti posao, a i ako to učine, obično se povjeravaju najbližem krugu prijatelja_ica, jer se boje reakcije porodice. Svi navedeni slučajevi su prijavljeni policiji, no nijedan slučaj nije procesuiran. To je razlog zašto LGBTI zajednica nema povjerenja u pravosudni sistem, te je vrijeme da nadležne institucije poduzmu odgovarajuće mjere za harmonizaciju postojeće legislative i implementaciju zakona koji štite LGBTI zajednicu, poput Zakona o zabrani diskriminacije.

Niti jedan zakon ili obavezujući međunarodni akt koji je ratificirala Bosna i Hercegovina ne navodi izričito seksualnu orijentaciju, rodni identitet i/ili spolne karakteristike djeteta kao osnov za zabranu diskriminacije, ali to se može izvesti iz ostalih odredbi dokumenata. Jedini međunarodni dokument koji navodi listu mjera koje bi države potpisnice trebale implementirati u svoje zakonodavstvo jeste Preporuka CM/Rec (2010)5 Odbora ministara/ministrice o mjerama za suzbijanje diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Ova preporuka je vrlo važan dokument za unapređenje ljudskih prava LGBTI osoba jer sadrži set mjera koje bi države trebale usvojiti i primijeniti u različitim oblastima života.¹²

U svakom pravnom sistemu, interesi djeteta su od najveće važnosti, nezavisno od vrste pravne situacije. Shodno tome, dijete bi trebalo da uživa najviši nivo zaštite, bez ikakvih izuzetaka. Nepostojanje društvenih struktura koje su adekvatno upoznate s ovom temom dovodi do toga da i oni_e koji_e su obučeni_e za rad s djecom ne znaju kako da postupe kada dođu u dodir s LGBTI djetetom. Prosvjetni_e radnici_e, pedagozi_ice i psiholozi_ginje bi trebali_e biti stručne osobe koje svako dijete tretiraju jednako i koji_e će znati uočiti problem te učiniti sve da ga na odgovarajući način riješe. Istraživanje koje

¹¹ Violence against lesbia, gay, bisexual, transgender and intersex people in the OSCE region, 2013.

¹² [https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/ve/Preporuka%20CMRec\(2010\)5%20Odbora%20ministara%20ministrice%20dr%C5%BEavama%20%C4%8Dlanicama%20o%20mjerama%20za%20suzbijanje%20diskriminacije%20na%20osnovu%20seksualne%20orijentacije%20ili%20rodnog%20identiteta.pdf](https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/ve/Preporuka%20CMRec(2010)5%20Odbora%20ministara%20ministrice%20dr%C5%BEavama%20%C4%8Dlanicama%20o%20mjerama%20za%20suzbijanje%20diskriminacije%20na%20osnovu%20seksualne%20orijentacije%20ili%20rodnog%20identiteta.pdf)

je proveo Family Acceptance Project, inicijativa koja se bavi sprečavanjem rizika od zdravstvenih i mentalnih oboljenja LGBTI djece i omladine, kao i rizika od samoubistva i ostalih problema s kojima se suočavaju, pokazalo je da roditelji koji teško podnose činjenicu da je njihovo dijete LGBTI misle da je izolovanje djeteta iz LGBTI zajednice najbolji način da mu_joj pomognu.¹³ Oni_e nastoje učiniti sve da se dijete prilagodi heteroseksualnom okruženju i prekidaju sve veze s ostalim LGBTI ljudima. Njihov motiv je briga i ljubav prema djetetu i žele mu olakšati život, ali, s druge strane, dijete takvo postupanje posmatra kao neprihvatanje i misli da ga roditelji ne vole ili čak mrze. Nedostatak komunikacije između roditelja i djece je uzrok konflikata u porodici, što često dovodi do izbacivanja djeteta iz kuće. U takvim slučajevima, osoba se prijavljuje u centar za mlade, ako takav postoji u njenoj zajednici, ili završi na ulici, što je mnogo češći ishod. Ovi faktori utiču na mlade ljude i povećavaju rizik od mentalnih oboljenja, zloupotrebe narkotika, izolovanosti i niskog samopouzdanja. Također, istraživanjem je utvrđeno da kod LGBTI djece koja nisu prihvaćena od porodice, u odnosu na onu koja to jesu, postoje osam puta veće šanse da će izvršiti samoubistvo, šest puta veće šanse da će bolovati od depresije, tri puta veće šanse da će koristiti narkotike ili pak oboljeti od HIV-a i drugih spolno prenosivih bolesti.¹⁴

Osim što je potrebno raditi na prevenciji i edukaciji roditelja, potrebno je razviti i efikasan sistem potpore maloljetnim LGBTI osobama koje ne uživaju podršku porodice i koje su bile primorane da je napuste. Već spomenuta organizacija Family Acceptance Project je razvijala smjernice za stvaranje zakonskog okvira u kojem su utvrđene ustavne i zakonske obaveze javnih ustanova za brigu o mladima bez svog doma.

Dobijena značajna tužba protiv Agencije za zaštitu djece u New Yorku

Zahvaljujući tim izmjenama, mlada trans djevojka je dobila značajnu tužbu protiv Agencije za zaštitu djece u New Yorku. Naime, zahtijevala je da joj dopuste da nosi žensku odjeću u zajedničkom domu za dječake. Na osnovu toga, Kalifornija je postala prva savezna država koja je donijela Zakon o zaštiti i pravima maloljetnika, čime se u sistemu udomiteljstva zabranjuje diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

¹³ <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1744-6171.2010.00246.x>

¹⁴ <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1744-6171.2010.00246.x>

U porodicama, ali i u centrima za socijalni rad, nasilje na LGBTI osobama se često smatra opravdanim. Zbog toga je neophodno izvršiti izmjene zakona ili usvojiti nove zakone koji će na vrlo jasan i precizan način isključiti razlikovanje na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i/ili spolnih karakteristika. Na taj način bi se vrlo jasno dalo do znanja da je zlostavljanje i kršenje ljudskih prava LGBTI osoba neprihvatljivo ponašanje koje se neće tolerisati. Usvajanje i provođenje politike koja zabranjuje nasilje, nazivanje pogrdnim imenima i druge oblike uznemiravanja i diskriminacije potiče ravnopravno staranje za sve mlade ljude. Takva politika ne krši pojedinačna uvjerenja o homoseksualnosti ili ulozi spolova. Članovi_ice porodice i pružatelji_ce usluga mogu slobodno ostati pri svojim uvjerenjima dok god se pridržavaju pravila nediskriminacijske politike i svoje lične stavove ne ispoljavaju u svom radu.

ZAKLJUČAK I PREPORUKE ZA DALJNJE DJELOVANJE

Ovim dokumentom prikupljeno je mnogo vrijednih podataka koje je važno uzeti u obzir prilikom kreiranja smjernica za buduće djelovanje državnih institucija i nevladinih organizacija u pravcu osiguravanja zaštite prava LGBTI osoba, ali i prepoznavanja njihovih potreba. LGBTI osobe svakodnevno se suočavaju s problemima koje jedno prilično homofobno i transfobno društvo nosi sa sobom, što ih ujedno čini ranjivijima za doživljavanje nasilja u porodici. U isto vrijeme je manja vjerovatnoća da će takvo nasilje biti prepoznato i prijavljeno te da će LGBTI osobe dobiti odgovarajuću podršku.

Izmjene Zakona o zabrani diskriminacije još ne daju željene rezultate u praksi u smislu bolje zaštite i unapređenja položaja marginaliziranih društvenih grupa. Sveobuhvatne antidiskriminacijske politike i dalje ne postoje. Monitoring sudskih postupaka vođenih na 22 suda pokazao je da se nasilje u porodici i dalje posmatra kao djelo manje društvene opasnosti, te se za njega najčešće izriču uslovne osude i niske novčane kazne, čak i kada su u pitanju višestruki_e počinitelji_ce istog krivičnog djela.¹⁵ Sudovi trebaju nastojati da izbjegnu svako odgađanje u predmetima nasilja u porodici i da s tim ciljem utvrde mehanizme za hitno rješavanja ovih predmeta jer ih na to obavezuju međunarodni pravni standardi. Također, zakoni o zaštiti od nasilja u porodici propisuju obavezu hitnog postupanja suda u rješavanju prekršajnih postupaka u vezi s djelom nasilja u porodici (u Republici Srpskoj) ili izricanjem zaštitnih mjera povodom nasilja u porodici (u Federaciji Bosne i Hercegovine).

Na osnovu intervjua s predstavnicima_cama socijalnog i zdravstvenog sektora možemo zaključiti da je u ovom segmentu, pored dodatne i sistemske edukacije stručnjaka_inja, neophodno raditi i na povećanju ljudskih kapaciteta unutar službi. Socijalni, zdravstveni i obrazovni sektor trebaju da budu prva linija prevencije ove negativne pojave u društvu, a za to je neophodno postojanje dovoljnog broja stručnjaka_inja koji_e bi se bavili_e primarno preventivnim aktivnostima, te reintegracijom i osnaživanjem žrtava. Nažalost,

¹⁵ Analiza praćenja krivičnih i prekršajnih postupaka u oblasti zaštite od rodno zasnovanog nasilja u Bosni i Hercegovini, Udružene Žene i Centar za pravnu pomoć ženama, 2017. (<https://goo.gl/DDztDB>); preuzeto iz Alternativnog analitičkog izvještaja o aplikaciji Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji 2018: politički kriteriji.

Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i raseljena lica KS-a od 2016. godine ima moratorij na nova zapošljavanja, što u praksi znači smanjivanje broja uposlenika u službama socijalne zaštite na već postojeći nedostatan kadar. Iako je broj stanovnika Sarajeva u porastu, ne radi se na srazmjernom upošljavanju stručnjaka_inja u službe.

„Mi u službi za socijalnu zaštitu nemamo dovoljan broj stručnjaka. Trenutno je u našoj službi zaposlena jedna psihologinja. To multidisciplinarni pristup koji zahtijeva ova problematika čini gotovo nemogućim. Na kraju se podrška svede na nekoliko razgovora, a žrtvama realno treba sistematski rad da bi prebrodile takve traume.“

Socijalna radnica Službe za socijalni rad Stari Grad¹⁶

Pozitivni pomak u ovom smjeru je svakako imenovanje kontakt osobe u Kantonalnom tužilaštvu KS-a za slučajeve krivičnih djela počinjenih iz mržnje na osnovu seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta. Ova praksa bi trebala da se širi dalje, ne samo u administrativnim jedinicama nego i u ustanovama koje štite sigurnost i ljudska prava LGBTI građana_ki BiH. Iako u praksi postoje kontakt osobe za rad s LGBTI osobama u policijskim upravama u Sarajevu, iz intervjua smo saznale da se njihov rad veže za saradnju s relevantnim nevladinim organizacijama, dok je direktni kontakt s LGBTI zajednicom ipak rijetkost. Neophodno je da se radi na njihovom upoznavanju i zbližavanju, kako bi se izbjegle ranije prakse da te osobe postoje samo na papiru, odnosno da ih LGBTI zajednica počne gledati kao saveznike za ostvarivanje svojih prava.

Nadalje, neophodno je uspostaviti zvanični sistem praćenja i javnog izvještavanja o prijavljenim i procesuiranim slučajevima nasilja nad LGBTI osobama, kao i slučajevima diskriminacije kojoj su bile izložene. Ovo je potrebno radi obezbjeđivanja preciznih podataka koji bi poslužili kao osnov za donošenje javnih politika s ciljem borbe protiv zločina iz mržnje i nasilja u porodici, kao i evaluacije procesuiranja tih zločina.

Poseban problem za LGBTI osobe jeste nepostojanje LGBTI inkluzivnih sigurnih kuća u BiH. Pojedine organizacije civilnog društva vode sigurne kuće za žene žrtve nasilja i spremne su u njih primiti lezbejke. Međutim, ne postoji osiguran smještaj za gej muškarce i transrodne osobe žrtve nasilja u

¹⁶ Razgovor vođen 11. 7. 2018. godine u Sarajevu.

porodici. Neophodno je da država radi na sistematskom rješavanju problema obezbjeđivanja sigurnog smještaja za pripadnike_ice ranjivih društvenih grupa, odnosno žrtve nasilja.

Također, ne smije biti zanemaren ni psihološki i/ili psihijatrijski rad s LGBTI osobama koje su pretrpjele traume. Javne politike za prevenciju i suzbijanje nasilja uglavnom se svode na kažnjavanje počinitelja_ica, pri čemu se posljedice po mentalno zdravlje žrtava često ignoriraju. U tu svrhu neophodno je žrtvama nasilja obezbijediti besplatnu psihološku i/ili psihoterapijsku pomoć. Svakako je bitno spomenuti da je proteklih godina BiH počela s reformom svog mentalnog zdravstva u smjeru razvijanja socijalnog pristupa i udaljanja od tradicionalnog medicinskog modela. Rezultat toga jeste osnivanje preko 100 centara za mentalno zdravlje širom BiH, što je ogroman pomak k humanijem pristupu osobama sa psihijatrijskim oboljenjima. Međutim, kapacitet ovih centara često se svodi na dijagnostičko-specijalističke usluge i, prema podacima analize situacije, osnovna ciljna grupa ovih centara su „odrasli“ i „hronični pacijenti“.¹⁷ Naime, osim pojedinih nevladinih organizacija koje u svojim programima nude besplatno psihološko savjetovanje i/ili psihoterapiju, do ovih usluga u javnom sektoru je vrlo teško doći.

Neophodno je raditi na otvaranju servisa koji bi nudili savjetodavnu podršku posebno za roditelje, ali i za samu djecu, kako heteroseksualnu i cisrodnu, tako i LGBTI, koja spoznaju svoju seksualnu orijentaciju, rodni identitet i/ili spolne karakteristike. Ovakvi servisi gotovo i da ne postoje u BiH, a potreba za njihovim osnivanjem je velika.

I pored brojnih napora, pred nama je dug i zahtjevan proces educiranja i senzibiliziranja cjelokupnog društva i socijalnih institucija koje se brinu za dobrobit svih građana i građanki o pitanjima prava i položaju LGBTI osoba u BiH. Prevencija homofobnog i transfobnog nasilja, ublažavanje posljedica nasilja i smanjenje sekundarne viktimizacije kao i bolja briga za LGBTI žrtve i njihove bližnje su ciljevi koji stoje pred zakonodavcima_kama, policijom i pravosuđem, ali i službenicima_cama i stručnjacima_kinjama za pružanje pomoći žrtvama nasilja u porodicu i organizacijama civilnog društva koje rade na ljudskim pravima LGBTI osoba.

¹⁷ Analiza situacije i procjena usluga mentalnog zdravlja u zajednici u BiH, 2009., Federalno ministarstvo zdravstva i Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske.

LITERATURA

- Ajduković, D., Ajduković, M. (2010) Nasilje u obitelji: što zdravstveni djelatnici mogu učiniti. *Medicina fluminensis*, 46(3), 213-299
- Ajduković, M. (2000) *Određenje i oblici nasilja u obitelji*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć
- Alhabib, S., Nur, U. & Jones, R. (2010) Domestic violence against women: Systematic review of prevalence studies. *Journal of Family violence*, 25, 369-382
- D'Augelli, A. & Grossman, A. (2001) Disclosure of sexual orientation, victimization and mental health among lesbian, gay, and bisexual older adults. *Journal of Interpersonal Violence*, 16, 1008-1027
- Family Acceptance in Adolescence and the Health of LGBT Young Adults; dostupno na: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1744-6171.2010.00246.x>
- FRA – European Union Agency for Fundamental Rights (2013) *EU LGBT survey: European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey*
- Giacomo Viggiani (2015) *Bleeding Love: Raising Awareness on Domestic and Dating Violence Against Lesbians and Transwomen in the European Union*. ISBN: 978-88-909905-1-9
- Herek, G., Berill, K. (1999) Anti-gay violence and mental health: Setting a agenda for research, *Journal of Interpersonal violence*, 5, 414-423
- ILGA-Europe (2012) *Violence against lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex people in the OSCE region*
- Izvještaj o radu Uprave policije MUP-a Kantona Sarajevo za 2017. godinu
- Maleš, D. (2012) *Nove paradigme ranoga odgoja*. Zagreb: FF PRESS
- Mamula, M. (2004) *Nasilje protiv žena*. U V. Barada i Ž. Jelavić (ur.). *Uostalom diskriminaciju treba dokinuti: priručnik za analizu rodnih stereotipa* (str. 65-81). Zagreb: Centar za ženske studije
- Nasilje u porodici – odgovor nadležnih institucija i zaštita žrtava u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj*, 2009. OSCE misija u BiH
- O'Leary, D. (1999) Psychological Abuse: A Variable Deserving Critical Attention in Domestic Violence. *Violence and Victims*, 14, 3-23
- Pećnik, N. (2003) *Međugeneracijski prijenos zlostavljanja djece*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Preporuka CM/Rec (2010)5 Odbora ministara_ica o mjerama za suzbijanje diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog

identiteta; dostupno na: [https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/ve/Preporuka%20CMRec\(2010\)5%20Odbora%20ministara%20ministrice%20dr%20C5%20BEavama%20C4%20Dlanicama%20o%20mjerama%20za%20suzbijanje%20diskriminacije%20na%20osnovu%20seksualne%20orijentacije%20ili%20rodnog%20identiteta.pdf](https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/ve/Preporuka%20CMRec(2010)5%20Odbora%20ministara%20ministrice%20dr%20C5%20BEavama%20C4%20Dlanicama%20o%20mjerama%20za%20suzbijanje%20diskriminacije%20na%20osnovu%20seksualne%20orijentacije%20ili%20rodnog%20identiteta.pdf)

Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N., Josipović, V. (2003) Jednoroditeljske obitelji: Osobni doživljaj i stavovi okoline. Zagreb: DZZOMM

Radenović, S. (2012) Bioetika i nasilje. *European Journal of Bioethics*, 5(5), 206

Rajter, M. (2013) Obiteljski stresori i obilježja obitelji kao prediktori roditeljskog nasilja nad obitelji; dostupno na: https://bib.irb.hr/datoteka/665923.Miroslav_Rajter_Doktorski_rad.pdf, (1. 9. 2017. godine)

Rozi izvještaj 2018. Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini. Edicija Ljudska prava Sarajevskog otvorenog centra Vijeće Evrope: Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (2011); www.coe.int/conventionviolence

Zakon o zabrani diskriminacije (Službeni glasnik BiH, broj 59/09)

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u FBiH (Službene novine Federacije BiH, broj 20/13)

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici RS (Službeni glasnik Republike Srpske, broj 118/05 i 17/08)

Zloković, J., Dobrnjić O. (2008) Djeca u opasnosti! Odgovornost obitelji, škole i društva. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor

O SARAJEVSKOM OTVORENOM CENTRU

Sarajevski otvoreni centar (SOC) zagovara puno poštivanje ljudskih prava i društvenu inkluziju LGBTI osoba i žena. Sarajevski otvoreni centar je nezavisna, feministička organizacija civilnog društva koja teži osnažiti LGBTI (lezbijke, gej, biseksualne, trans* i interspolne) osobe i žene kroz jačanje zajednice i građenje aktivističkog pokreta. SOC također javno promoviše ljudska prava LGBTI osoba i žena, te na državnom, europskom i međunarodnom nivou zagovara unapređivanje zakonodavstva i javnih politika u Bosni i Hercegovini.

Ovdje ćemo istaći samo neka postignuća koja se odnose na ravnopravnost LGBTI osoba. Pored psihosocijalnog i pravnog savjetovanja, nastavili_e smo da vodimo jedini LGBTI medij u državi – portal www.lgbti.ba. Organizovali_e smo treninge za policiju, tužilaštva i sudove, te smo intenzivno radili_e s novinarima_kama i mladim pravnicima_ama, i drugim budućim profesionalcima_kama. Tokom proteklih godina, nekoliko naših zakonodavnih i policy inicijativa ušlo je u vladinu ili parlamentarnu proceduru. Započeli_e smo rad i s institucijama na lokalnom nivou, upravo tamo gdje je to najbitnije za LGBTI osobe. Naš zagovarački fokus smo usmjerili_e na zakonsku antidiskriminacijsku regulativu, kao i regulativu koja se tiče zaštite od nasilja nad LGBTI osobama, te namjeravamo da nastavimo rad na pitanjima koja se tiču trans* osoba, istospolnih zajednica, društvene inkluzije, ali i pitanja položaja LGBTI osoba u obrazovanju, zdravstvu, radu i zapošljavanju. Tokom proteklih godina provodili_e smo i medijske kampanje koje su dosegle preko milion bh. građana_ki, a organizovali_e smo i LGBTI filmski festival – Merlinka.

Više o našem radu možete pronaći na www.soc.ba

O AUTORICAMA

Dalila Bašić (1989, Sarajevo) završila je studij psihologije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu 2013. godine. Radi psihološko savjetovanje za LGBTI osobe u Sarajevskom otvorenom centru od februara 2018. godine. E-mail: dalila.bashic@gmail.com.

Amina Dizdar (1992, Sarajevo) diplomirala je na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu 2018. godine. Pridružila se timu Sarajevskog otvorenog centra kao volonterka u martu iste godine, i to na programu Ljudska prava LGBTI osoba. Trenutno radi kao programska asistentkinja na pitanjima EU integracija. E-mail: amina@soc.ba.

Ova publikacija izlazi u okviru edicije Human Rights Papers, koju objavljuje Sarajevski otvoreni centar. U ediciji Human Rights Papers izlaze opći ili tematski izvještaji, te relevantne publikacije o stanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini. Ovi izvještaji i publikacije su osnov za daljnje zagovaračke aktivnosti prema državi Bosni i Hercegovini, ali i međunarodnim tijelima.

Publikacije koje se tiču ljudskih prava LGBTI osoba, a koje su relevantne za ovu temu su sljedeće:

Amina Dizdar (autorica): Praćenje provedbe Preporuke CM/Rec (2010)5 Odbora ministara/ministrice o mjerama suzbijanja diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2018; dostupno na: <http://soc.ba/pracenje-provedbe-preporuke-cm-rec-20105-odbora-ministara-ministrice-o-mjerama-suzbijanja-diskriminacije-na-osnovu-seksualne-orijentacije-ili-rodnog-identiteta/>

Slobodanka Dekić (autorica): Međuvršnjačko nasilje na osnovu različitosti – iskustva i preporuke. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2018; dostupno na: <http://soc.ba/međuvršnjacko-nasilje-na-osnovu-razlicitosti-iskustava-i-preporuke/>

Slobodanka Dekić (autorica): Kao da sam u zoološkom vrtu: Nasilje nad LGBTI učenicima i učenicama u srednjim školama u BiH. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2017; dostupno na: <http://soc.ba/kao-da-sam-u-zooloskom-vrtu-nasilje-nad-lgbti-ucenicima-i-ucenicama-u-srednjim-skolama-u-bih/>

Amar Numanović (autor): Brojevi koji ravnopravnost znače 2. Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2017; dostupno na: <http://soc.ba/brojevi-koji-ravnopravnost-znace-2analiza-rezultata-istrazivanja-problema-i-potreba-lgbti-osoba-u-bosni-i-hercegovini-u-2017godini/>

Jasmina Čaušević (autorica): Brojevi koji ravnopravnost znače. Analiza rezultata istraživanja potreba LGBT osoba u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2013; dostupno na: <http://soc.ba/brojevi-koji-ravnopravnost-znace/>